

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1. Kultura – definicje, podmioty, typologie	13
1.1. Kultura – pojęcie wieloznaczne.....	13
1.2. Kultura jako element międzynarodowego otoczenia przedsiębiorstw	18
1.3. Przegląd wybranych typologii kultury.....	26
1.3.1. Wymiary kultury Geerta Hofstede.....	27
1.3.2. Typologia Fonsa Trompenaarsa i Charlesa Hampdena-Turnera.....	29
1.3.3. Kultura wysokiego i niskiego kontekstu Edwarda T. Halla.....	30
1.3.4. Rodzaje kultur według Richarda R. Gestelanda.....	31
1.3.5. Model GLOBE.....	32
Rozdział 2. Religia, wartości, postawy	36
2.1. Religia a działania biznesowe.....	36
2.1.1. Religia a etos pracy.....	37
2.1.2. Religia a dieta i zakazy dotyczące spożywania niektórych potraw	39
2.1.3. Wpływ religii na reklamę	42
2.2. Wartości i postawy.....	44
2.3. Historia, tradycje, zwyczaje.....	49
2.3.1. Wpływ kolonializmu na kulturę podbijanych krajów	49
2.3.2. Motywy historyczne w reklamie	50
2.3.3. Znaczenie tradycji i zwyczajów w prowadzeniu biznesu.....	52
2.4. Symbolika i estetyka.....	55
Rozdział 3. Komunikacja werbalna i niewerbalna	61
3.1. Znaczenie komunikacji w biznesie.....	61
3.2. Modele komunikacji.....	62
3.3. Komunikacja werbalna	65
3.4. Komunikacja niewerbalna	69
3.4.1. Kinestyka – gesty, język ciała, wyraz twarzy	70
3.4.2. Ubiór i wygląd zewnętrzny.....	75

3.4.3. Znaczenie dystansu w komunikacji niewerbalnej	75
3.5. Wpływ komunikacji na proces negocjacji.....	77
3.5.1. Zasady komunikacji biznesowej w Japonii	77
3.5.2. Zasady komunikacji biznesowej w Chinach.....	78
3.5.3. Zasady komunikacji biznesowej w Niemczech.....	79
3.5.4. Zasady komunikacji biznesowej we Francji.....	80
3.5.5. Zasady komunikacji biznesowej w Wielkiej Brytanii	80
3.5.6. Zasady komunikacji biznesowej w Rosji	81
3.5.7. Zasady komunikacji biznesowej w Stanach Zjednoczonych.....	82
3.5.8. Zasady komunikacji biznesowej w Brazylii	83
Rozdział 4. Edukacja. Kultura materialna.....	85
4.1. Edukacja a kultura	85
4.2. Współczynnik skolaryzacji.....	91
4.2.1. Współczynnik skolaryzacji a poziom rozwoju społecznego kraju w ujęciu UNDP.....	91
4.2.2. Współczynnik skolaryzacji w ujęciu OECD	95
4.3. Wskaźnik analfabetyzmu.....	100
4.3.1. Analfabetyzm w badaniach UNESCO.....	101
4.4. Kultura materialna	104
Rozdział 5. Organizacja społeczna	109
5.1. Stopień zorganizowania społecznego.....	109
5.2. Społeczne role kobiet i mężczyzn.....	114
5.2.1. Wojna płci w reklamie	122
5.2.2. Znaczenie płci w miejscu pracy.....	125
Rozdział 6. Inne problemy otoczenia multikulturowego.....	133
6.1. Szok kulturowy.....	133
6.2. Stereotypy i uprzedzenia.....	138
6.3. Efekt kraju pochodzenia (COE) i syndrom NIH	141
6.4. Poprawność polityczna	147
6.5. Badania w środowisku multikulturowym.....	150
Rozdział 7. Specyfika działań biznesowych w wybranych regionach .	158
7.1. Czy <i>multi-kulti</i> jest OK? Działania w europejskim obszarze kulturo- wym	158
7.1.1. Relacje czy transakcje?.....	158

7.1.2. <i>Pünktlichkeit</i> kontra <i>mañana</i>	161
7.1.3. Powściągliwa Niemka w biznesie, czyli o innych różnicach	162
7.2. Jak porozumieć się z samurajem – specyfika działań w regionie Azji i Pacyfiku	164
7.2.1. W grupie różniej.....	165
7.2.2. Nigdy nie trać twarzy i nie pozwól na utratę twarzy przez innych	166
7.2.3. Kto wyżej, kto niżej, czyli o hierarchii.....	166
7.2.4. <i>Guanxi</i> – w świecie wzajemnych powiązań	169
7.3. Jak zdobyć Dzikie Zachód – kultura biznesu w USA	170
7.4. <i>Macho, macho</i> – działania biznesowe w Ameryce Łacińskiej	176
7.5. Afryka „nowy ląd” dla biznesu.....	180
7.5.1. Etykieta biznesowa w Afryce	182
7.5.2. Wskazówki negocjacyjne w wybranych krajach afrykańskich	183
7.5.3. Jak zrobić biznes w Egipcie.....	187
Bibliografia	190
Spis rysunków.....	197
Spis zdjęć	197
Spis tabel.....	198

Wstęp

Na rozwój współczesnej gospodarki światowej oddziałują dwa procesy – internacjonalizacja i globalizacja. Zachodzące pod ich wpływem zjawiska oznaczają wzrost powiązań gospodarczych między poszczególnymi rynkami oraz regionami. Ich konsekwencją jest bardzo często konieczność zmierzenia się z występującymi różnicami kulturowymi, wbrew bowiem zapowiedziom niektórych ekonomistów globalizacja nie doprowadziła do standaryzacji zachowań i homogenizacji rynków. Dlatego też podmioty działające w biznesie międzynarodowym muszą uwzględniać uwarunkowania kulturowe, a zatem posiadać umiejętność radzenia sobie z wyzwaniami wynikającymi z różnic kulturowych. Dotyczy to nie tylko największych graczy – korporacji transnarodowych – ale także podmiotów zaliczanych do przedsiębiorstw małych i średnich.

Holenderski naukowiec Geert Hofstede, którego można uznać za pioniera badań nad grupami i organizacjami międzykulturowymi, wymownie stwierdził: „Kultura jest znacznie częściej źródłem konfliktu niż synergii. Różnice kulturowe są nierzadko przyczyną prawdziwych klęsk, a w najlepszym razie są postrzegane jako niedogodność”¹. Wydaje się, że to rzeczywiście oddaje istotę problemu. Otoczenie kulturowe oraz różnice kulturowe występujące między poszczególnymi rynkami niezwykle komplikują międzynarodową działalność gospodarczą. Natomiast ich poznanie i umiejętne wykorzystywanie może stanowić czynnik wspomagający skuteczne wejście na rynki zagraniczne. Nawiązując do myśli Geerta Hofstede, warto zauważyć, że znajomość uwarunkowań kulturowych może być wprawdzie bagatelizowana, jednak często ma ona decydujący wpływ na powodzenie działań biznesowych. Warto też przywołać w tym miejscu stwierdzenie Samuela P. Huntingtona, że nawet w zglobalizowanym świecie „kultura ma znaczenie”². Na szczęście.

Wydaje się, że uwarunkowania kulturowe nabierają szczególnego znaczenia w odniesieniu do polskich przedsiębiorstw, które posiadają relatywnie niewielkie doświadczenia na rynkach zagranicznych, a których głównym regionem aktywności biznesowej wciąż pozostaje, w miarę znany, obszar kultury europejskiej. Działania na rynkach azjatyckich czy afrykańskich wymagają znacznie większej wiedzy oraz wrażliwości na odmienności kulturowe. I niewątpliwie stanowią duże wyzwanie.

¹ G. Hofstede, *Kultury i organizacje*, PWE, Warszawa 2000, s. 32.

² L.E. Harrison, S.P. Huntington, *Kultura ma znaczenie*, Zysk i S-ka, Poznań 2003.

Głównym celem niniejszego podręcznika jest pokazanie uwarunkowań kulturowych oraz ich wpływu na działania biznesowe na arenie międzynarodowej. W założeniach autorów publikacja ma przekazywać informacje, które mogą być przydatne w procesie podejmowania decyzji biznesowych – z uwzględnieniem występujących różnic kulturowych. Z tego względu rozważaniom teoretycznym towarzyszą liczne przykłady, co nadaje podręcznikowi wymiar praktyczny.

Publikacja składa się z siedmiu rozdziałów. W pierwszym przedstawiono różne, często bardzo odmienne, podejścia do definicji kultury i problemy wynikające z interpretacji tego pojęcia oraz w sposób zwięzły scharakteryzowano elementy tworzące otoczenie kulturowe. Następnie zaprezentowano wybrane typologie kultury. Opisano wymiary kultury G. Hofstede, typologie F. Trompenaarsa i Ch. Hampdena-Turnera, poglądy E.T. Halla i R.R. Gestelanda oraz model GLOBE, opracowany przez zespół R. House'a. Pomimo pewnych ograniczeń, dotyczących każdej z nich, są one wykorzystywane jako źródła cennych informacji o różnicach kulturowych na rynkach zagranicznych i stanowią bazę do podejmowania decyzji biznesowych.

Kolejne rozdziały poświęcone są analizie poszczególnych elementów składających się na otoczenie kulturowe oraz ich wpływu na biznes międzynarodowy. W rozdziale drugim zaprezentowano wybrane problemy związane z kulturą narodową i jej wpływem na działania biznesowe w otoczeniu międzynarodowym. Szczegółne miejsce w tym rozdziale zajmuje analiza oddziaływania wartości, postaw i uwarunkowań wyznaniowych na aktywność gospodarczą. Nieznajomość tego obszaru prowadzi często do błędów, które zakłócają komunikację biznesową.

Rozdział trzeci obejmuje analizę problemów komunikacji werbalnej i niewerbalnej. Zdaniem wielu autorów komunikacja odgrywa kluczową rolę w uwarunkowaniach kulturowych. Znajduje to odzwierciedlenie w stwierdzeniu E.T. Halla, że komunikacja to kultura, a kultura to komunikacja. W tej części publikacji wyeksponowano znaczenie wpływu komunikacji na proces negocjacji.

Rozdział czwarty poświęcony jest problemom relacji zachodzących pomiędzy kulturą a edukacją oraz zagadnieniom związanym z kulturą materialną. Elementy te należą wprawdzie do odmiennych obszarów kultury, ale wpływają na warunki rozwoju cywilizacyjnego, kształtując jednocześnie przestrzeń dla działań biznesowych. Poziom analfabetyzmu oraz współczynnik skolaryzacji są wskaźnikami dostarczającymi informacji o sytuacji na poszczególnych rynkach i o możliwościach rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego. Znajduje to także odbicie w poziomie kultury materialnej, która oznacza ogół dóbr materialnych oraz środków i umiejętności produkcyjno-technologicznych społeczeństwa.

Rozdział piąty poświęcono problemom organizacji społecznej. W poszczególnych punktach przedstawiono stopień zorganizowania społecznego oraz rolę kobiet i mężczyzn w społeczeństwach różniących się kulturowo. W tej części zwrócono uwagę na fakt, że wojna płci jest obecna w wielu obszarach działań biznesowych, ale chyba najbardziej spektakularny wymiar przyjmuje w reklamie, gdzie bardzo często wykorzystywane są stereotypy związane z postrzeganiem płci.

W szóstym rozdziale przedstawiono wybrane problemy otoczenia multikulturowego, które nie zostały omówione we wcześniejszych częściach podręcznika, ale istotnie oddziałują na aktywność biznesową na arenie międzynarodowej. Zaliczono do nich takie zjawiska, jak: szok kulturowy, stereotypy i uprzedzenia, poprawność polityczna, efekt kraju pochodzenia (*country of origin effect* – COE) i syndrom NIH (*not invented here*) oraz problemy pojawiające się w związku z badaniami multikulturowymi.

Ostatni, siódmy rozdział dotyczy specyfiki działań biznesowych w wybranych regionach świata. Nacisk został w nim położony na wyeksponowanie aspektów praktycznych. Autorzy dokonali swoistego przeglądu uwarunkowań kulturowych oraz specyfiki działań biznesowych w analizowanych obszarach, wśród których znalazły się: Europa, region Azji i Pacyfiku, Stany Zjednoczone, Ameryka Łacińska oraz Afryka (wraz z arabskimi krajami Afryki Północnej). W założeniu rozdział ten, napisany w nieco kontrowersyjny sposób, ma służyć „otwarcie” czytelników publikacji na problemy związane z różnicami kulturowymi i skłonić ich do refleksji.

Każdy rozdział jest zakończony zestawem pytań i zagadnień, które mają na celu sprawdzenie wiedzy studentów oraz pobudzenie ich do poszukiwania rozwiązań problemów międzykulturowych. Zestawy te mogą być przydatne także nauczycielom akademickim prowadzącym zajęcia z przedmiotów związanych z kulturowymi uwarunkowaniami biznesu międzynarodowego.

Publikacja jest adresowana do wszystkich studentów zainteresowanych problematyką biznesu międzynarodowego, którzy chcieliby zgłębić istotę i złożoność różnic kulturowych warunkujących prowadzenie działań na rynkach zagranicznych. Odbiorcami publikacji mogą być również przedsiębiorcy, dla których te różnice stanowią potencjalną barierę lub potencjalne źródło przewagi konkurencyjnej w prowadzonych działaniach biznesowych.

Przemysław Skulski